

УДК 650.18

ГЕНЕЗИС НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Левицька А.О.

*Хмельницький національний університет
м. Хмельницький*

У статті досліджено погляди на формування конкурентних переваг і конкурентоспроможності виробничих систем в їх генезисі. Здійснено розгляд еволюції теорії конкурентних переваг виробничих одиниць, починаючи від її виникнення в часи зародження класичної політекономічної думки. Проведено дослідження розвитку теорії конкурентоспроможності з часів її зародження в період неокласичної політичної економії.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, генезис

This article examines the views on the formation of competitive advantages and competitiveness of manufacturing systems in their evolutionary development. The consideration of the evolution of competitive advantages of manufacturing units theory, from its occurrence during the classical political economy emergence was made. The evolution of the competitiveness theory since its inception during the neoclassical political economy period was explored.

Key words: competitiveness, competitive advantages, evolution

Актуальність проблеми. На сьогодні промисловість є основою економічного потенціалу України – лише конкурентоспроможна промисловість здатна забезпечити конкурентоспроможність економіки країни в цілому. Проблема конкурентоспроможності підприємств є надто важливою як для їх повноцінного функціонування і розвитку, так і економічного розвитку країни, в зв'язку з чим особливої актуальності набуває осмислення сутності конкурентоспроможності підприємства та формування його конкурентних переваг в їх еволюційному розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вивчаючи еволюцію наукових поглядів щодо сутності конкурентоспроможності підприємства та формування його конкурентних переваг, сучасні дослідники, як правило, розглядають роботи вчених ХІХ – ХХІ ст., не надаючи особливої уваги працям класиків економічної думки. Зокрема, Нурмухаметов Н. у своїй

© Левицька А.О., 2013

роботі відзначає, що класики економічної думки «внесли значний вклад в розвиток теорії конкуренції» [10, с. 21] та побіжно оглядає розроблені ними моделі конкуренції на ринку. Однак, при цьому науковець не приділяє уваги вивченню поглядів економістів-класиків на формування конкурентоспроможності підприємств.

Ряд вітчизняних науковців зазначають, що «перші найбільш ціннісні теоретичні положення про рушійні сили конкурентної боротьби з'явилися лише у середині XVIII сторіччя, головна заслуга в чому належить класичній політичній економії [12, с. 8]. Однак, розгляд цих поглядів авторами також завершується на характеристиці моделі досконалої конкуренції.

Дещо глибшим є дослідження Мельникова В., який вивчав погляди класичної політекономії на формування конкурентних переваг. Зокрема, науковець зазначає, що А. Сміт абсолютними перевагами підприємства називав капітал, працю і земельні ресурси [7]. Однак, таке трактування, на нашу думку, досить поверхневе і не відображає суті поняття конкурентних переваг, сформованого класиком.

Таким чином, на сьогодні практично немає системних досліджень еволюційного розвитку поглядів в системі формування конкурентоспроможності підприємства.

Метою роботи є дослідження генезису наукових поглядів щодо сутності конкурентоспроможності виробничих систем та формування їх конкурентних переваг.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розглядаючи наукові погляди в системі формування конкурентоспроможності підприємства можемо відзначити, що їх розвиток відбувався у двох основних напрямках:

1. Дослідження конкурентних переваг виробничих одиниць.
2. Дослідження конкурентоспроможності підприємства.

В цілому, генезис наукових підходів до вивчення конкурентних переваг та конкурентоспроможності підприємств можна представити у вигляді схеми (рис. 1).

Обидва напрями досліджень досить тісно пов'язані між собою, однак історично першою стала розвиватися економістами теорія конкурентних переваг підприємств.

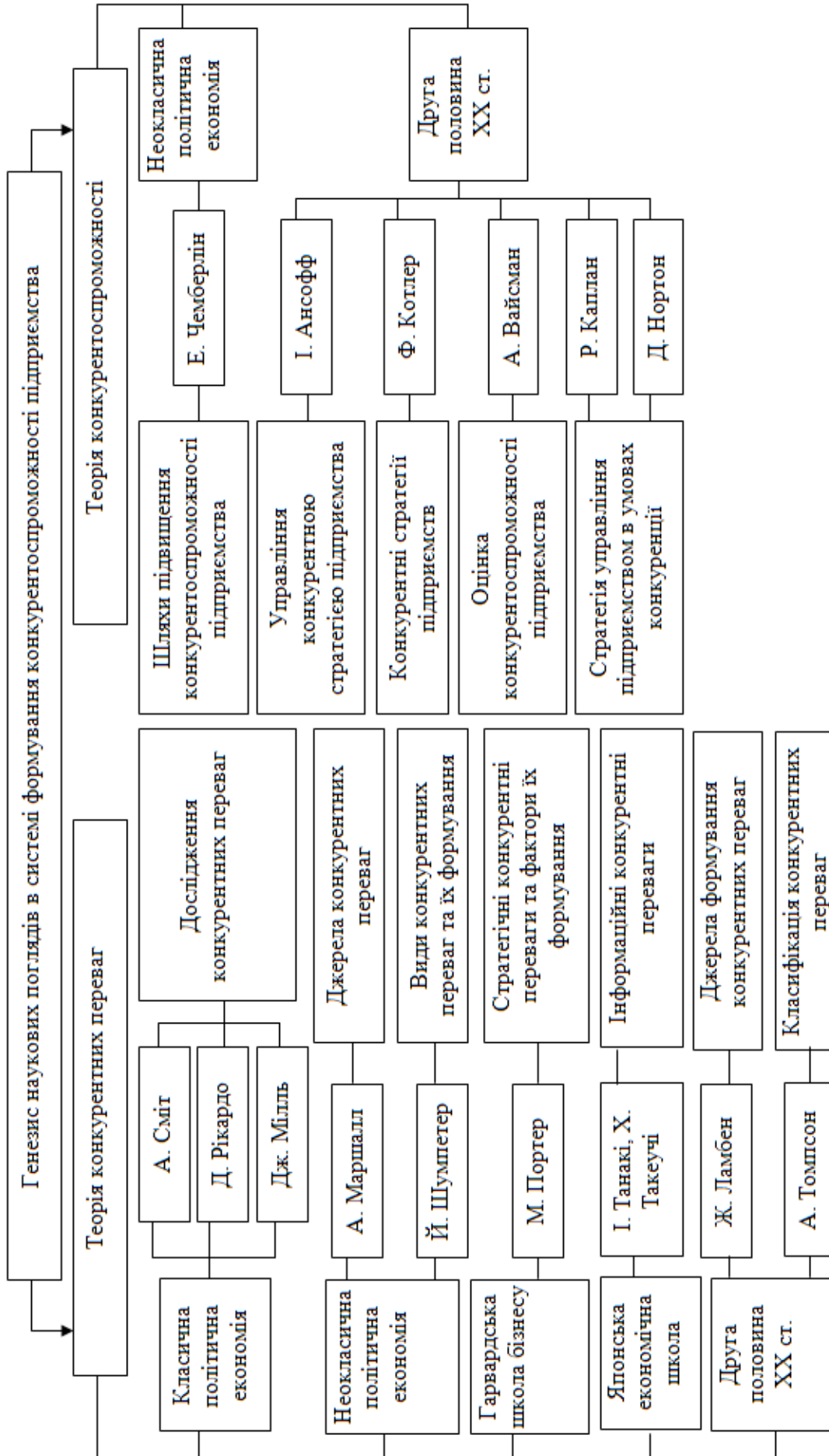

Рис. 1. Генезис наукових поглядів в системі формування конкурентоспроможності підприємства

Як перша школа, яка свої зусилля спрямувала на дослідження головним чином сфери виробництва, розвивалася класична політекономія. А. Сміт став першим, хто не лише збагатив економічну науку новими дослідженнями, а й об'єднав всі економічні знання свого часу в одне ціле. Його дослідження засад ринкового ціноутворення дозволило йому сформулювати ряд конкурентних переваг, які дозволять виробнику встановлювати на свою продукцію такий рівень цін, який його задовольнятиме, незважаючи на ціни конкурентів.

Пізніше ідеї А. Сміта були розвинені Д. Рікардо, котрий ввів поняття порівняльних переваг. Д. Рікардо відзначав, що завдяки вдосконаленню машин і техніки, а також відкриттям агрономічної науки досягається зниження ціни виготовлюваної продукції, а, отже, формуються певні конкурентні переваги підприємства.

Особливою заслугою Д. Рікардо є наголошення на тому, що рушійними чинниками промислової діяльності є не лише потреби, але і смаки покупців і мода, оскільки попит на той чи інший промисловий товар формується в першу чергу завдяки моді.

Подальший розвиток теорія конкуренції отримала завдяки роботам Дж. Міля, який називав її суперництвом на одному і тому ж ринку. Для ефективної діяльності підприємства, за його словами, повинні мати переваги над виробниками аналогічної продукції: «звичайно переваги тут полягають у можливості виробляти товар кращої якості, з меншими затратами праці, часу або ж капіталу» [8, с. 96]

В подальшому, з розвитком світової економіки та здійсненням різного роду економічних перетворень в окремих країнах, зростанням чисельності виробничих систем та поширенням організацій різних типів господарювання, все більше науковців стали приділяти увагу вивченню питань успішної діяльності підприємств і, зокрема, формуванню їх конкурентоспроможності.

Окремі представники неокласичного періоду економіки більш ретельну увагу приділяли дослідженню досягнення підприємствами конкурентних переваг. Так, А. Маршал [6], зокрема, визначав умови ефективної організації виробництва для досягнення підприємством успіху в своїй діяльності. Тобто, іншими словами, науковець вивчав джерела конку-

рентних переваг.

Більш глибоко питання конкурентоспроможності та конкурентних переваг підприємства досліджував Й. Шумпетер, який, зокрема, у своїй праці виділяє п'ять випадків зростання рівня конкурентоспроможності підприємства, хоча він і розглядає їх лише для характеристики розвитку виробничих систем. Конкурентні переваги науковець називає «комбінаціями»: «Нові комбінації прокладають собі шлях, перемагаючи в конкуренції зі старими» [13, с. 159].

Значний вклад у подальший розвиток теорії конкуренції внесли представники Гарвардської школи бізнесу – М. Портер, М. Енрайт, Дж. Ф. Мур та ін. Зокрема, ними розглядалися питання оцінки конкурентоспроможності, управління в умовах конкуренції, чинники конкурентних переваг та ін. Найбільш значимим представником даної школи по праву вважається М. Портер: його «п'ять конкурентних сил», ланцюг створення вартості, «теорія кластерів» отримали широке використання і по сьогодні не виходять з ужитку в провідних корпораціях світу.

Інформаційний підхід у дослідженні конкурентних переваг підприємства був запропонований японською економічною школою. Її представники І. Нанака та Х. Такеучі вважали основним джерелом конкурентних переваг підприємства знання, інформацію, а також ефективне управління ними. При цьому, особлива вага надавалася неформалізованим знанням, тобто тим знанням, які «існують на рівні індивідуума і погано піддаються формалізації» [9, с. 17]. Під це визначення підпадає суб'єктивне розуміння, передчуття і здогади.

Отже, до середини ХХ ст. сформувались загальні теоретичні уявлення про сутність конкуренції та її основні сили, а також про фактори і джерела формування конкурентних переваг підприємства. Саме ці погляди заклали базис для подальших наукових досліджень оцінки і формування конкурентоспроможності підприємства та реалізації його конкурентних переваг.

У другій половині ХХ ст. вивченням конкурентних переваг підприємств займалися А. Томпсон, А. Стрікленд, Ж. Ламбен та ін. Так, А. Томпсон та Дж. Стрікленд [11] глибоко опрацювали питання оцінки та формування стратегічної конкурентоспроможності підприємства.

Авторами розроблена методика стратегічного аналізу конкурентної ситуації в галузі діяльності підприємств та внутрішніх конкурентних можливостей підприємства, визначено показники системного аналізу сильних і слабких сторін конкурентної позиції суб'єктів господарювання.

Сучасні дослідники, на основі закладеного їх попередниками теоретичного базису, намагаються удосконалити методичне та методологічне забезпечення системи формування конкурентних переваг підприємств, розробити конкретні методики оцінки, формування і реалізації конкурентних переваг підприємств різних галузей діяльності.

Що ж до наукових поглядів стосовно власне конкурентоспроможності підприємства, то вони почали формуватися, як такі, лише в другій половині ХХ ст., базуючись на наукових розробках неокласичного періоду політичної економії з питань ринкової конкуренції. Так, А. Курно, Дж. Робінсон, Е. Чемберлін, Ф. Еджуорт та ін. значну увагу приділяли «структурному трактуванню конкуренції» за висловом Маніної Є.Ю. [5, с. 13]. Вказані економісти заклали основи теорії чотирьох основних типів ринків: досконалої конкуренції, монополістичної конкуренції, олігополії та монополії та розробили теоретичні засади поведінки підприємств на даних ринках.

Дослідження науковців другої половини ХХ ст. зосереджувалися переважно на стратегічному аспекті оцінки і досягнення конкурентоспроможності підприємства (табл. 1).

Таблиця 1. Основні напрями дослідження конкурентоспроможності підприємства у другій половині ХХ ст.

Автор	Напрямок дослідження конкурентоспроможності підприємства
І. Ансофф [1]	Теорія управління конкурентною стратегічною поведінкою підприємства
Ф. Котлер [4]	Умови створення конкурентних переваг, конкурентні стратегії, засоби пошуку вигідних ринкових ніш
А. Вайсман [2]	Оцінка конкурентоспроможності підприємства, методологія формування конкурентних стратегій
Р. Каплан Д. Нортон [3]	Стратегічне управління підприємством в умовах конкуренції

Найбільший вплив на подальший розвиток економічних знань в системі формування конкурентоспроможності підприємства справила

теорія п'яти сил конкуренції М. Портера, які є основними напрямками, за якими формується і визначається конкурентоспроможність підприємства

Практично всі сучасні дослідження в системі формування і оцінки конкурентоспроможності підприємства базуються на роботах М. Портера і розроблених ним теоретичних концепціях.

Висновки. Таким чином, генезис наукових поглядів на конкурентоспроможність підприємства, її формування і забезпечення пройшов досить тривалий шлях – від появи перших уявлень про конкуренцію та конкурентні переваги й до сучасних системних досліджень виникнення, формування, оцінки і забезпечення конкурентоспроможності підприємств різних галузей діяльності. Подальшими науковими розробками в даному напрямі можуть стати дослідження вкладу науковців ХХІ ст. в розвиток теорії конкурентних переваг та теорії конкурентоспроможності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф; под. ред. Л. И. Евенко; пер. с англ. – М.: Экономика, 1999. – 519 с.
2. Вайсман А. Стратегия менеджмента: 5 факторов успеха / А. Вайсман. – М.: Интерэкспорт: Экономика, 1995. – 344 с.
3. Каплан Р. С. Сбалансированная система показателей: От стратегии к действию / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон. – М.: Олимп-Бизнес, 2003. – 282 с.
4. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс / Ф. Котлер [Пер. с англ. под ред. С. Г. Божук]. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 464 с.
5. Маніна Е.Ю. Управление конкурентными преимуществами промышленного предприятия: диссертация ... кандидата экономических наук: 08.00.05 / Е.Ю. Манина. – Белгород, 2007. – 194 с.
6. Маршалл А. Основы экономической науки / А. Маршалл; пер. с англ. В. И. Бомкин [и др.]; предисл. Д. М. Кейнс. – М.: Эксмо, 2007. – 832с. – (Серия «Антология экономической мысли»).
7. Мельников В. Эволюция взглядов на управление конкурентоспособностью предприятий / В. Мельников [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://mevish.ru/49224990>
8. Миль Дж. Ст. Основания политической экономии с некоторыми применениями к общественной философии / Дж. Ст. Миль [Пер. с посл. англ. издания Е. И. Остроградской, под ред. приват-доцента О. И. Остроградского]. – Киев – Харьков: Юж-

- но-Русское книгоиздательство Ф. А. Иогансона, 1896. – 870 с.
9. Нонака И. Компания – создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах / И. Нонака, Х. Такеучи [Пер. с англ. А. Трактинского]. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2011. – 384 с.
 10. Нурмухаметов Н.Н. Эволюция теоретических взглядов на «конкуренцию» и «конкурентоспособность» / Н. Н. Нурмухаметов // Вестник КАСУ. – 2008. – № 4. – С. 21 – 28. / [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.vestnik-kafu.info/journal/16/591/>
 11. Томпсон А. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа / А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд [Пер. с англ.]. – 12-е изд. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2006. – 928 с.
 12. Управління конкурентоспроможністю підприємства: Навчальний посібник. / С.М.Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась та інші. – К.: КНЕУ, 2006. – 527 с.
 13. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер [Перевод В.С.Автономова и т. д.]; [Воспроизводится по изданию: Шумпетер Й.А. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982]. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 356с.